

Ur *Mullvaden* nr 12 (sept -1972)

Kenth-Åke Andersson

Marxismen och demokratin

På papperet tillåter den borgerliga staten största tänkbara demokrati och yttrandefrihet. Men variationerna är enorma på hur mycket av denna frihet som i varje konkret situation kan förverkligas. Det fanns inga formella inskränkningar i yttrandefriheten på 1950-talet, men vi vet alla att åsikter till vänster om socialdemokratin förtrycktes och att den offentliga debatten mest var gläfs från de tingstenska gårdvararna. Friheten var större under 60-talet, men idag kan vi åter se hur de borgerliga fri- och rättigheterna alltmer inskränks. Radikala ståndpunkter kommer sällan till tals i massmedia, och då endast under starka förbehåll eller under förhållanden som avvärjar kritiken. Under den senaste tiden har vi kunnat se flera exempel på sådana inskränkningar: Radionämndens farsartade prickning av TV-serien "Från socialism till ökad jämlikhet", hetsen mot TRU-serien om arbetare, avskedandet av radikala skriftställare från Aftonbladet, suspensionen av chefen för Finlands rundradio m.m. I skymundan sker också en "news black-out" i massmedia, dvs väsentliga nyheter förtigs eller förvrängs, vilket på lång sikt kommer att leda till minskad medvetenhet om förhållandena i världen.

Tendenserna mot en inskränkning av yttrandefriheten aktualiserar frågan om sambandet mellan statens karaktär och produktionssättet. Det är en fråga som nu kräver en utförlig diskussion. I den diskussionen är det också fullt legitimt att ta upp frågan om yttrandefriheten i andra samhällsformer – och allra helst i de samhällen som befinner sig i en övergång från kapitalism till socialism. Erfarenheten har visat att frågan om demokratin i de efterkapitalistiska samhällena (övergångssamhällena) inte automatiskt löser sig; tvärtom har fruktansvärda brott begåtts under "socialismens" hamn. Ur den synpunkten kan man bara välkomna det inlägg om "Revolution – och sedan tystnad?" som Tore Zetterholm publicerade i Aftonbladet den 17 juni.

Men tyvärr ger han frågan så snäva ramar att han i själva verket utesluter en analys och ett svar. För honom blir det något av ett axiom att tystnaden måste sänka sig över samhället efter revolutionen och att författarna (varför bara författarna f.ö.?) likriktas eller nedtystas. För Zetterholm är det en rätlinjig och enkel process. Det var vad som hände under Stalin, och det är – påstår han – vad Lenin uttryckligen sagt. För marxisterna blir frågan om yttrandefriheten bara en taktisk fråga, vilket bekräftas av att Lenin skulle ha sett demokratin som en "småborgerlig fördom". Inom de ramar Zetterholm bestämt för debatten, blir det en ofrånkomlig konfrontation (kollision) mellan marxism och demokrati. Det gäller att bryta de ramarna, och undersöka frågan ur en radikalt annorlunda synvinkel än den Zetterholm anlägger. Vi skall göra det genom att jämföra villkoren för en demokratisk utveckling i det kapitalistiska och det socialistiska produktionssättet och de lagar som i respektive fall kommer att styra deras utveckling.

Den borgerliga demokratis begränsning

För ett år sedan publicerade New York Times utdrag ur en hemlig regeringsrapport om kriget i Vietnam, "Pentagon-rapporten". Denna visade att USAs regering under hela Indokina-kriget systematiskt hade ljugit för sin egen befolkning och inför hela världen om sina avsikter och åtgärder. Publiceringen av rapporten följs nu av en rättegång, men inte mot den amerikanska statsledningen som så uppenbart missbrukat det förtroende som den fått av USAs befolkning, utan mot de två personer som lät publicera rapporten. De som ställs inför rätta är inte de som ljugit utan de som låtit avslöja sanningen. Det är en händelse som på ett fullständigt sätt belyser den borgerliga demokratis gränser.

Besluten om Vietnam-kriget har inte fattats av de folkvalda organen. Alla de verkliga, avgörande besluten har fattats i hemlighet, utan någon som helst insyn från väljarnas sida. Parlamenten och de folkvalda församlingarna blir enbart skådeplatsen för verbala, meningslösa ritualer. Och det är ingen tillfällighet. Den parlamentariska mekanismen – med långa mandatperioder utan möjlighet till återkallande, med tjänstemännens oavsättlighet, med särskiljandet av lagstiftande och verkställande makt – omöjliggör en verklig kontroll från medborgarnas sida över politiken. Under den formella demokratins yta simmar de fulaste fiskarna – korruperade eller förslappade yrkespolitiker, maktfullkomliga byråkrater och inte minst oåtkomliga kapitalägare, vilka fattar de verkligt avgörande ekonomiska besluten utan någon som helst konsultation eller övervakning. Inför denna reella ekonomiska makt blir den politiska makten bara en skyddande slöja, en legalisering av redan fattade beslut.

Den parlamentariska diktaturen kompletteras i de kapitalistiska länderna med rent medeltida förhållanden på alla arbetsplatser; arbetarna saknat t.o.m. de formella möjligheterna att påverka sin egen arbetsmiljö och sin egen livssituation i stort. Men inte nog med att varje rätt till beslutsfattande saknas – på de flesta arbetsplatser har man t.o.m. förbjudit all form av ”politisk agitation”. Den fysiska och psykiska utsveptningen skapar knappast heller de rätta betingelserna för ett människovärdigt liv ens efter arbetets slut. Arbetarrörelsens gamla paroll om 8 timmars arbete, 8 timmars fritid och 8 timmars vila är idag med det enormt uppressade arbetstempot, de långa resorna och det jäktiga vardagslivet inte annat än ett hå.

Inför den parlamentariska oåtkomligheten och den öppna diktaturen på arbetsplatserna är den frihet som den borgerliga demokratin verkligen ger – frihet till debatt och tankeutbyte – oerhört mager, och den hotas ständigt att försättas ur spel genom samhällets ekonomiska drivkrafter. Historien visar att den borgerliga demokratins blomstringsperiod inte alls inföll under borgarklassens uppåtstigande till makten, utan först då situationen stabiliserats och feodalismen verkligen krossats. Den sätts också ur funktion i en epok som vår då revolution och krig är en del av vardagen. Den uppåtstigande bourgeoisin kunde inte skapa en demokrati, och den bourgeoisin som sedan 1917 alltmer hotats av proletära revolutioner tenderar också den att sätta demokratin ur spel och ersätta den med en öppen klassdiktatur – fascismen. Man bör knappast förvåna sig över att den borgerliga demokratin idag är mera hotad än sedan 1930-talet, ty nu står Europa och USA inför sociala oroligheter av ett omfång av samma slag som 1917-18. Men det är inte arbetarklassen som hotar demokratin, det är de maktavande själva, borgarklassen, som nu inskränker de demokratiska fri- och rättigheterna; det är de som skapar ett hetsklimat där avvikande åsikter inte kan göra sig hörda.

Den proletära demokratin

Men hycklar vi inte när vi talar om värdet av demokrati? Vill vi inte ”egentligen” införa diktatur, vi marxister? Kommer vi inte att avskaffa yttrandefrihet efter revolutionen? Det är Tore Zetterholm som frågar. Vi svarar: Naturligtvis inte, även om man naturligtvis måste betänka att revolutionen är en tvångsakt och att det temporärt kan bli nödvändigt att införa restriktioner. Men detta beror i så fall helt på de faktiska omständigheterna och är inte en principiell fråga. (Ingen stat tillåter fullständig frihet under inbördeskrig.) Men, säger nu Zetterholm triumferande, här finns Lenin-citat som förklarar att mötes- och yttrandefrihet är ”småborgerliga kvarlevor”. ”Detta tycks vara rätter lära”, förklarar han resignerat. ”Allt annat är revisionism och kätteri.” Detta är dock inte alls ”rätter lära”. Det är en förvrängning av Lenins teorier (en förvrängning som man dock inte bör göra Zetterholm ansvarig för). I det av Zetterholm själv återopade verket (”Teser om den borgerliga demokratin”) kan man inte återfinna de citat han anger, eller ens passager som liknar dem.

Naturligtvis begicks det misstag i den ryska revolutionen 1917 och åren därefter, naturligtvis förmådde man inte vidta de rätta åtgärderna för att bemästra den objektiva situationen –

annars skulle inte den stalinistiska byråkratin ha kunnat växa fram. Kanske förmådde man inte finna den rätta avvägningen mellan inbördeskrigets förhållanden och arbetarklassens behov av formering och upplysning – kanske var de repressiva åtgärder man tvingades vidta alltför omfattande, kanske fick de oförutsedda återverkningar inom arbetarklassen, även om repressionen under Lenins tid var avsevärt mindre och mildare – trots inbördeskriget – än den sedermera skulle bli under Stalin-epoken (då den ju stegrades och slutligen nådde en absurd kulmen i Moskvarättegångarna, där hela det gamla gardet av bolsjevik utrotades). Men dessa repressiva åtgärder berodde inte på en önskan att införa en partidiktatur, som Zetterholm påstår, utan på de objektiva svårigheterna. Den stat Lenin och hans kamrater kämpade för och som delvis förverkligades under sovjetstatens första tid var ett rådssystem, som skulle ersätta parlamentarismen. Arbetarråden (sovjeterna) byggde på samma tankar som kommit till uttryck i Pariskommunen 1871: Beslutsfattandet skulle ske under en kontinuerlig kontroll av väljarna, de förtroendevalda skulle omedelbart ha kunnat återkallas och ersättas om de misskötte sig, ingen tjänsteman skulle ha högre lön än en arbetare och i stället för en kår av yrkespolitiker och administratörer skulle man ha ett ”rullande system”, som gjorde att, för att citera Lenin, ”alla blev byråkrater och ingen byråkrat”. Sovjeterna utvecklade spontant samma praxis, både i revolutionen 1905 och 1917. I varje stad, i varje stadsdel, i varje fabrik, i varje by, i varje region uppstod sovjet eller likvärdiga organ på olika nivåer, som stod under övervakning av sina egna väljare och som hade översikten över både politik och ekonomi. Samhällets olika funktioner centraliserades och blev just därför gripbara och förståeliga för varje arbetare i produktionen. Statens repressiva funktioner (armén, polisen) ställdes under sovjeternas kontroll. Staten i egentlig mening började dö bort.

För Lenin var tanken på rådssystemet det bärande elementet i alla hans skrifter efter 1917. Han ansåg att revolutionen nu givit skissen till den nya samhällsorganisationen, och hans tanke bekräftas av att arbetarråd uppstod spontant i varje proletär revolution, antingen denna nådde sin fullbordning eller krossades av kontrarevolution. ”Den form av proletariatets diktatur som redan utarbetats, dvs sovjeternas makt i Ryssland, rådssystemet i Tyskland, Shop Steward-kommittéerna och andra liktydiga institutioner i andra länder, innebär och förverkligar faktiskt för de arbetande klasserna, dvs för befolkningens överväldigande majoritet, en möjlighet att utnyttja de demokratiska fri- och rättigheterna, som aldrig tidigare existerat ens i de bästa och mest demokratiska borgerliga republikerna” – det är vad som verkligen står i Lenins ”Teser om den borgerliga demokratin och den proletära diktaturen”.

Det innebär inte att man bara bytte ett slags institutioner mot ett annat slag. Sovjetssystemets överlägsenhet låg i att det inte krävde en byråkrati, dvs inte krävde en särskild apparat som verkställde besluten. Lenin kritiserade inte den borgerliga parlamentarismen för att den var demokratisk, utan därför att den inte var tillräckligt demokratisk. Men i de mest utvecklade borgerliga republikerna var folkets massor utestängda från möjligheten att delta i administrationen. Sovjeterna innebar här en radikal omvälvning, ett skapande av institutioner av helt nytt slag. ”Här observerar man just ett av de fall då ‘kvantitet övergår till kvalitet’: demokratin, genomförd så fullständigt och konsekvent som det överhuvudtaget är tänkbart, förvandlas från borgerlig till proletär demokrati, från stat (=en speciell makt för undertryckandet av en bestämd klass) till något som ej längre är i egentlig mening stat.” (Lenin, Staten och revolutionen)

Rådssystemet förutsatte en mångfald saker, inte bara industrins nationalisering och borgarklassens krossande (i klassmässig mening), utan också en hög produktivitet, ett överflöd av produkter, höjd utbildning, mera fritid. Inga av dessa faktorer kunde omedelbart förverkligas i Sovjetunionen efter revolutionen, beroende dels på inbördeskriget och dels på landets efterblivenhet. Därför ställde Lenin och hans kamrater allt sitt hopp till en internationell revolution. När denna inte kom, lyckades man inte finna de rätta botemedlen för att hindra

rådssystemets urholkning och uppkomsten av byråkrati, som alltmer lösgjorde sig från all kontroll. Liksom det gamla Ryssland inte kunde skapa en borgerlig demokrati utan endast tsarism, kunde det isolerade Sovjetunionen inte skapa en långvarig proletär demokrati utan endast stalinism. Men detta är inte detsamma som att säga att bolsjevikerna redan från början siktade på en byråkratisk diktatur eller att stalinismens seger var oundviklig – tvärtom blev dess maktövertagande en segsliten strid som varade under hela 1920-talet.

Efterblivenhet har varit kännetecknet också på de andra länder som gjort en proletär revolution – Kina, Korea, de östeuropeiska länderna, och inte heller här har man kunnat förverkliga rådssystemet. Därför krävs det en ytterligare revolution, en *politisk* revolution i dessa länder. Men just de objektiva faktorer som verkat i dessa länder, existerar inte i Västeuropa idag, och en proletär revolution här skulle få ett helt annorlunda förlopp. Arbetarklassen i Europa är välutbildad och har en lång tradition av demokratisk skolning i sina egna klassorganisationer. (En faktor som dock minskat i betydelse genom dess organisationers reformistiska urholkning, vilket utestänger medlemmarna från deltagande). Arbetarråden kommer att kunna förverkligas och bli verkligt styrande organ. Dessutom har vi i Västeuropa av idag en så hög arbetsproduktivitet och en så avancerad teknik att vi kommer att kunna skapa en proletärt-demokratisk infrastruktur genom hela samhället. Det är fullt möjligt att redan med dagens teknik radikalt skära ned arbetstiden, särskilt om konkurrensen upphör och de administrativa funktionerna minskas (vilket är möjligt om marknadsekonomin upphör). Den ökade fritiden och det lägre arbetstempot kommer att förvandla levnadsförhållandena för arbetarna och möjliggöra en kulturell utveckling av hittills oanade mått. Det kommer att bli fullt möjligt för alla människor att förena intellektuellt och manuellt arbete, att vara arbetare på förmiddagen och litteraturkritiker på eftermiddagen för att använda en formulering av Marx. En fri utveckling av människan kommer att vara den främsta garantin för utvecklingen av ett fritt samhälle.

Naturligtvis förutsätter den proletära demokratin förekomsten av olika partier i arbetarråden och i produktionskommittéerna. Planeringen av ekonomin och av samhällets utveckling kommer att stimulera till debatt och till bildandet av olika tendenser som har olika uppfattningar om framtiden. Sådana parti- och gruppbildningar kommer att uppmuntras inom rådssystemet. Det kommunistiska partiet har en självskriven plats i detta rådssystem. Genom sin agitatoriska, propagandistiska och organisatoriska roll i det gamla samhället, genom sin betydelse i den revolutionära omvälvningen och genom sin karaktär som bärare av den marxistiska teorin kommer det kommunistiska partiet att ha ackumulerat erfarenheter som är oundgängliga under övergångsperioden. Det blir dess uppgift att också under denna period spela en ledande roll. Men det är en ledande roll som inte kommer att utövas genom byråkratiska mekanismer eller på bekostnad av andra parti- och gruppbildningar, utan som härrör ur partiets karaktär av kaderorganisation.

Men en viktig förutsättning för den proletära demokratin är också att varje individ och varje grupp får rätt att komma till tals – inte bara de fasta partibildningarna. Den outtalade praxis som existerar i Sverige idag, där åsikterna i massmedia skall vara ett slags tvärsnitt av partiernas styrka i riksdagen, måste bestämt avvisas. Tvärtom är det mass medias uppgift att föregripa de framtida parti- och gruppbildningarna. Också här har Västeuropa avancerade möjligheter att lösa de problem som bolsjevikerna inte kunde lösa 1917: den tryckteknik som finns idag gör det möjligt för varje samhällsmedborgare att få fri tillgång till offsetanläggningar och stencilapparater. Därmed försvinner den restriktion på den offentliga debatten som skapas av Kapitalet – antingen det nu är frågan om förlagskapital som försvårar utgivningen av den allra värdefullaste litteraturen, eller kapitalet över tidningspressen, som skapar pseudonyheter och förvränger de händelser som inträffat.

Västeuropa och USA är idag nyckeln till socialismens framtid. En proletär revolution i Västerlandet utgör det viktigaste stödet i kampen mot de byråkratiska förvrängningarna i de hittillsvarande revolutionerna. Det är i Västeuropa idag som vi har möjlighet att förverkliga Lenins utopi om ett samhälle där en kokerska kan sköta staten.

Kenth-Åke Andersson

(Ovanstående inlägg sändes till AB, men refuserades med motiveringen att det hade ett alltför "löst samband" med debatten. Mullvaden anser att det tvärtom har ett starkt samband just därför att det går utöver de ramar som Zetterholm drog upp för debatten. Inlägget har omarbetats något i den version vi publicerar. Läsarna inbjuds att i Mullvadens spalter fortsätta den debatt som AB snöpte.)

Revolution – och sedan tystnad?

Som man kunde befara blev debatten i Aftonbladet en katastrofal uppvisning i vänsterns oförmåga att behandla statsmaktens teoretiska problem. AB hade tydligen de bästa avsikter när debatten inleddes, och föresatte sig att publicera de mest spridda röster, "om det så vore från Sjunde Internationales" som inläggen kom. Så blev det dock inte. Som vanligt fick bara socialdemokrater och stalinister komma till tals, (med undantag för en syndikalist). Ingen ifrågasatte de ramar Zetterholm satt för debatten; ingen ifrågasatte den Leninsyn som kom till uttryck i hans artikel. I övrigt visade man olika förfaringssätt för att lösa det problem Zetterholm satt under debatt. Medan Staffan Beckman i ett fullständigt vansinnigt inlägg gottade sig åt kommande utrensningar och lovade hårda tag, före. drog Vpk-aren Tomas Forser att dra på sig salongsmaoismens blåställ och berätta att kulturrevolutionen löst alla problem. Andra, som ex.vis författaren Bosse Gustafsson, kunde inte uttrycka annat än fromma förhoppningar att det skulle bli demokrati efter revolutionen. I radions "kulturprogram" OBS! fick KFml-chefen Gunnar Bylin berätta den sensationella nyheten att demokratin var 100%-ig i Kina, innan han därpå övergick till att bolla med några Mao-citat. De socialdemokratiska debattörerna puffade naturligtvis fram sin reformism och berättade att denna var den enda garantin för demokratin. Det var också den väg Zetterholm slog in på i sin slutreplik, där han åkallade den "demokratiska socialismen" – den socialism som Branting och hans partikamrater stod för. Det var en paradoxal avslutning. Zetterholm hade i sitt första inlägg med högsta gillande citerat Rosa Luxemburg. Han slutade med att hylla de "demokratiska socialisterna" som 1918 lät mörda denna stora revolutionär.

Rötmånadsdebatten måste ha väckt jubel i LO-borgen, och man kan nästan tro att inläggen var specialskrivna för att passa in i LO:s och SAF:s kampanj mot vänstern. De borgerliga tidningsdrakarna DN, Expressen och Handelstidningen, har bara satt pricken över i, då de i några inlägg hävdade att endast en kapitalistisk marknadsekonomi kan garantera yttrandefriheten – ett fullständigt absurt påstående om man ser till de historiska erfarenheterna, eller om man analyserar den borgerliga demokratis reella livsvillkor. Det kommer att ta lång tid att reparera det misstroende mot marxismen som stalinisterna nu lyckats så ut.

K.Å.A.